

Fáy András Bélteky Háza.

Nem mondták még ki az utolsó szót e munkáról, amelynek fontosságát a magyar regény történetében szinte nehéz lenne túlozni. A következő sorok talán valamennyire pontosabban megszabják az általa elfoglalt helyet.

Fáy legjobb és legterjedelmesebb életrajzának szerzője azt vallja, hogy Fáy a Bélteky Ház tárgyát nem képzeléséből, hanem a valóságból vette; példákat is hoz fel arra nézve, hogy saját életéből is merített hozzá.¹

Volt Fáynak egy Zsuzsi nevű testvére, szépségeért bálványozott, jó szívé, de kacér és roppant fényűző teremtés, aki nyíltan hirdette, hogy neki a Darius kincse se lenne elég. épen azért csak egy dúsgazdag öreg úrhoz megy férjhez. És úgy is tett. (Badics. 71.). Aligha tévedek, ha a Fáy Zsuzsi reflexét látom abban az arcképben, amelyet *Lauráról* fest a regény írója: kikiáltott első szépség Pozsonyban, hiú, kacér, fényűző hajadon, aki aztán egy dúsgazdag öreg úr felesége lesz.

Bizonyosan Fáy ismeretsége köréből került ki *Halkó* is, a mindig vig mulattató ingyenélője az úri társaságoknak. Fáy több ilyen alakot ismert, Badics hármát névszerint fölemlít. (90.)

Ez a böngészet még bizonyára folytatható, én azonban most más útra térek. Annyira közhellyé vált a Bélteky Ház eredetisége, hogy irodalmi hatásra nem is gondoltak, pedig talán sikerül néhány példával igazolni, hogy egy sokat olvasott író nagy terjedelmű munkájában nem lehet ezt a priori kizárni. Irodalmi hatást érzek pl. *Ufay*, a gazdag föld-birtokos rajzában, aki annyira ragaszkodik megszokott kényelméhez, hogy megvegyülésén a *szük mente* és hosszú szónoklatok hatása alatt egy mellékteremben pipazza el az egész tanácskozást. Nem *Sulyosdi Simon*-e ez? És ő rá ismerek Bélteky Mátyásban is, amikor rozsdá fogott pengéjét hiába akarja napvilágra hozni, bizony «most is a rozsdá éjjelében maradt» az. Hogy Fáy ismerte Sulyosdi Simont, legyen elég ennyit mondani: azzal vádolta Kisfaludy Károlyt, hogy ezt a novelláját az ő (Fáy) egyik elbeszéléséből írta. (Badics. 173).

Szerepel egy magyar herceg is, ki évenként ogyszer csak azért jön haza, hogy birtoka jövedelmét fölvegye s aztán külföldön olköltse. Iggyike ez a legismertebb irodalmi motívumoknak, amellyel már a 18. század óta folyton találkozunk színpadon és elbeszélő irodalmunkban. (Részletesen írt róla Zolnai Béla: *Phil. Közl.* 1914. 175). Megvan aztán még jóval később is, pl. Jókainál a *Magyar Nábob*-ban (1853.).

Van ezeknél fontosabb irodalmi hatás is. Ismeretes, hogy Fáy regényének egyik legnagyobb fogyatkozása a szerkezete, lévén az pusztún éles rajzoknak laza összefűzése. Honnan vette ezt a különös, szokatlan eljárást? Azt hiszem, ráakadtam a forrására egy világhírű munkában.

¹ Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Budapest. 1890.

Manzoni *A jegycsek* című regényében él azzal a módszerrel, hogy amint felléptet egy új személyt, elmondja egész életrajzát. Így ismerjük meg Cristoforo kapucinus atya, Gertrud, a hercegi apáca és Borromeo érsek életét. Manzoni aligha tartotta tökéletesnek ezt az eljárást; nem alkalmazta nagyon gyakran és az érsek életrajzában mintegy mentségül jegyezte meg: Tovább nem szóval, hanem tetteivel jellemezzük. Fáy efféle kétség nem bántotta.

Ismerte-e a Manzoni regényét, külső argumentumok híján nem dönthetem el. Döntő bizonyítéknak lehetne elfogadni pl. azt, hogy *A jegyesek* megvolt Fáy könyvtárában, erről azonban csak annyit tudok, hogy olyan gazdag könyvtára volt, mint akkor kevés magánembernek és hogy halála után jó részét Zichy Antal vette meg, aki betűrendes katalógust is készített róla. (Badics. 214). Így csak annyit mondhatok, hogy a két regényt egymás után olvasva feltűnik a szóban lévő megegyezés; hogy elég szorgalmas olvasó volt ahhoz, hogy egy gyorsan nagy birre jutott munkával megismerkedjék; végre a következő adatok a kölcsönzés lehetőségét bizonyítják. A Bélteky Ház 1832. jelent meg és jórészt 1831. iratott. Az olasz regény 1826. jelent meg, 1828. pedig német fordításban (Lessmann), tehát azon a nyelven, amelyen Fáy irodalmi műveltségének nagyrészt szerzte.

Ha föltevéssem megáll, azt kell mondani, hogy az irodalmi hatás a Bélteky Házban ha nem is sokoldalú, de nem is jelentéktelen. A regény egyik jellemző tulajdonságát köszönhetjük neki.

Különben hitem szerint a kérdés az eddigiekkel még nincs kimerítve; a regény némely személye és részlete nem teszi rám a való élet benyomását. Ilyen *Olmay*, a körülrajongott, hódító katonatiszt, aki szerelmi bánat folytán egyre lejjebb sülyed, kártyás, majd rablóvezér lesz a Bakonyban. Legényeivel elhurcoltatja Bélteky Mátyást, bekötött szemmel, egy barlangba és kényszeríti olvasatlanul aláírni egy levelet. Később egy kiránduláson áruhában majd halálra rémíti egykori szerelmesét, pár nap múlva pedig betör ennek házába s ekkor Bélteky Gyula agyonlövi.

Elég elolvasni ez izzig-vérig romantikus történetet, hogy azt mondjuk rá: ez nem a Fáy kertjében termett, ez olvasmányai emléke. És alighanom így áll a dolog Berky festő, — ennek kedvese, az altábornagy leánya és törvénytelen fiúk, a szelíd örült történetével is.

A Bélteky Házat pár év előtt Mikszáth új kiadásban adta az olvasóközönség kezébe. Vajjon a hibás szerkezet, a személyek óriási száma és a rossz stílus, mely mint háromszoros szöges drót veszi körül, nem zárja-e el a nagy közönséget attól, ami benne igazi érték: a jellemzés és a tiszta magyar élet? Mert nem igaz, amivel a Fáy stílusát általában magasztalják, hogy milyen tősgyökeres magyar, népies, természetes, amelyre a nyelvújítás jóformán nem is hatott.¹ Ilyen egységes Fáy-stílusról nem

¹ Tóth Lőrinc: *F. A. emlékezete*. Kisz. Társ. Évl. Új foly. 2. — Erdélyi

beszélhetünk. Vigjátékai és a Bélteky Ház stílus tekintetében annyira különböznek egymástól, mintha nem is egy szerzőé volnának. Stílusa ott legjobb, itt legrosszabb, úgy hogy olvasását szinte állandó bosszúsággá teszi az örökös *irántai, körülöttei, kálmánnai, posonbóli* (Pozsony), *szembei, hozzái, dolgairóli, körülei, megszokotthozsi, önmagávali, ezekhezsi* stb. Adjuk hozzájuk a neologia más fajta korcsait (hanga, eseny, lapony, rimány, tanítványné) és az ilyenféle túlságosan összetömörített mondatokat: Kinek a télei örökölés kötő reménye alatt különben is sok volt szabad. Vagy: Ürült palackú asztal utója volt leginkább pályamezeje efféle vitának.

Fáy azt mondja egy helyen, hogy ha újra születne és ismét író lenne, más utat követne: mindenek előtt anyai nyelvét tenné minden oldalról szabályos sajátjává. (Eszmeburkok. 444).

Én nem mondhatnám azt, hogy Fáy nem tudott tökéletesen magyarul, hanem igenis azt, hogy megmetyezte az ő nyelvét is, mint nem egy tősgyökeres magyar íróét (Jósika, Knthy stb.), a nyelvújítás.

A Bélteky Ház, akár olvassák még ma is, akár nem, ott van a magyar regény fundamentumában azok közt, amelyekre alapulnak Jósika, Eötvös, Kemény, Jókai és mások munkái. Hogy némely munkákra hatott e részletekben, azt most nem kutatom, de e nélkül is szembetűnő a *Magyar Nábob* és *Kárpáthy Zoltán* alapszemjével való rokonsága. Mind Fáy, mind Jókai azt a két nemzedéket mutatja be, amely 1830 körül került egymással szembe. Bélteky Máttyás és Kárpáthy János a régi konzervatív, Bélteky Gyula és Kárpáthy Zoltán az új, a haladni akaró Magyarországot képviselik.]

Természetesen a Fáy regényének is vannak elődei (Kartigán, Dugonics, Verseghy munkái stb.), de ezektől egy lényeges különbség választja el. Dobd ezek bármelyikét az irodalmi chemia lombikjába és lecsapódik az idegen, legtöbbször német regény. Azt hiszem a Fáy munkájánál ettől nem kell félni. Ez az első magyar regény, amely ha tartalmaz is idegen elemeket, egészében a magyar író munkája, mert azon az alapon jött létre, amely az epikának és drámának legsajátabb terrenuma: az élet megfigyelése alapján.

SZIGETVÁRI IVÁN.

Csokonai Dorottyaéhoz: Fingerkalender.

Az első könyv végén Carneval szemlét tart az új menyecskék s a pártában maradt lányok felett s e végre előkéri Hymentől a nagy matrikulát. Hymen:

Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra.
Még a' Calepinus' tíz-nyelvű grapsája,
'S a' Fülesegőfusok' szép Fantáziája
Hozzá képest tetszik *finger-kalendernek*,
Vagy Etuisba illő dirib-darab szernek.

Pál: *F. A. élete és művei.* 1890. — Vadnai Károly: *Az első magyar társadalmi regény.* 1873. — Badiés. 198.